

Vastuvõtmise kuupäev : 05/06/2024

Anonüümseks muudetud versioon

Tõlge

C-284/24 – 1

Kohtuasi C-284/24

Eelotsusetaotlus

Saabumise kuupäev:

23. aprill 2024

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

High Court (Iirimaa)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

12. aprill 2024

Hageja:

Alejandro Blanco

Kostjad:

Criminal Injuries Compensation Tribunal

Minister for Justice and Equality

Iirimaa

Attorney General

[...]

HIGH COURT

[...]

[Riigisisene viide]

[...]

EUROOPA LIIDU TOIMIMISE LEPINGU ARTIKLI 267 ALUSEL
EELOTSUSE TAOTLEMINE EUROOPA LIIDU KOHTULT

ET

[...] **[poolte loetlemine]**

[...] [Liikmesriigi kohtus toimunud menetluse etapid, mis viisid eelotsusetaotluse esitamise otsuseni]

[...] arvestades, kohus lükkab 28. juulil 2023. aastal otsuse tegemine edasi seoses Euroopa Liidu Kohtule eelotsusetaotluse esitamisega [...]

Ja et 22. märtsil 2024 elektrooniliselt tehtud kirjalik kohtuotsus on lisatud käesolevale eelotsusetaotlusele

Ja et pooled [...] on esitanud Euroopa Liidu Kohtule ametliku eelotsusetaotluse tegemist lihtsustavad lisadokumendid, mis on lisatud nimetatud kirjalikule kohtuotsusele [...] [...], sealhulgas kolm arstlikku hinnangut, milles on üksikasjalikult kirjeldatud hageja vigastusi [...]

KOHUS MÄÄRAB, et Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 267 alusel esitatakse Euroopa Liidu Kohtule [High] Courti (kõrge kohus) [...] 22. märtsi 2024. aasta kirjalikus kohtuotsuses [...] sõnastatud järgmised eelotsuse küsimused:

[...] [allpool toodud küsimuste kordamine]

JA KOHUS MÄÄRAB, et käesolev menetlus peatatakse seni, kuni Euroopa Liidu Kohus teeb oma otsuse

Kohus [...] lükkab edasi seni tekkinud kulude küsimuse lahendamise

[...]

[...] **[kohtusekretäri nimi]**

KOHTUSEKRETÄR

Allkirjastatud: 22. aprillil 2024

[...] [poolte esindajad]

Eespool viidatud lisa

[...]

HIGH COURT

[2024] IEHC 171

[...]

22. MÄRTS 2024

[...] [liikmesriigi toimingu registreerimisnumber]

[...] [pooled uuesti välja toodud]

EELOTSUSETAOTLUSE ESITANUD KOHTU ANDMED

- 1 Eelotsusetaotluse on esitanud High Court of Ireland (Iirimaa kõrge kohus) [...] (edaspidi „eelotsusetaotluse esitanud kohus“)
- 2 [...] [kättetoimetamise andmed]

PÕHIKOHTUASJA POOLTE ANDMED

- 3 [...]

VAIDLUSE ESE

- 4 Käesolev menetlus (edaspidi „täiskogu menetlus“) puudutab hagi, mille hageja esitas Criminal Injuries Compensation Tribunalile (kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise juhtumeid käsitlev kohus) (edaspidi „kuriteokahju hüvitamist käsitlev kohus“) hüvitise saamiseks kuriteoga tekitatud isikukahju hüvitamise skeemi (edaspidi „hüvitisskeem“) alusel.
- 5 Hüvitisskeem on vabatahtlik mehhanism, mille alusel liikmesriik praegu jõustab nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiivist 2004/80/EÜ, mis käsitleb kuriteoohvritele hüvitise maksmist (edaspidi „hüvitiste maksmise direktiiv“),¹ tulenevaid kohustusi. Esimene kostja ehk kuriteokahju hüvitamist käsitlev kohus on liikmesriigis hüvitisskeemi kohaldamise eest vastutav organ. Teine kostja on ministeerium, kes vastutab selle eest, et kuriteokahju hüvitamist käsitlev kohus rakendab hüvitisskeemi tõhusalt. Kolmas kostja on juriidiline isik, kes vastutab seaduse kohaselt teise kostja ning selle teenistujate ja/või esindajate tegevuse eest. Neljas kostja on Iirimaa põhiseadusega määratud riigi esindaja õigusküsimustes, kelle vastu esitatakse kaebus tulenevalt tema esindusõigusest. Esimest, teist, kolmandat ja neljandat kostjat nimetatakse edaspidi „kostjateks“ ja/või „riigiks“.
- 6 Täiskogu menetluses kerkinud probleem, mille tõttu artikli 267 alusel eelotsusetaotlus esitati, puudutab küsimust, kas asjaolu, et hüvitisskeemi alusel on välistatud hüvitise maksmine mittevaralise kahju, sealhulgas valu ja kannatuste eest, jätab hageja ilma hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõikes 2 ette nähtud õigusest õiglasele ja asjakohasele hüvitisele. Kõik eelotsusetaotluse esitanud kohtu menetluse pooled nõustuvad vajadusega esitada artikli 267 alusel eelotsusetaotlus.

¹ Olgugi et hüvitisskeem kehtestati hüvitiste maksmise direktiivist palju varem.

OLULISED FAKTILISED ASJAOLUD

Rünne

- 7 Hageja on Hispaanias sündinud väljaõppinud tarkvarainsener, kes langes Iirimaa raske kallaletungi ohvriks 12. juulil 2015, mil grupp isikuid teda tema kodu kõrval tänaval ründas. Kolmele isikule, kellest kaks olid alaealised, esitati süüdistus ja nad mõisteti süüdi mitmes ründest tulenevas õigusrikkumises. Hagejal ei ole olnud võimalik välja selgitada alaealiste ründajate isikuid.
- 8 Ründe käigus sai hageja raske püsiva silmavigastuse ja muid vigastusi. Tema vigastuste üksikasjad on kirjeldatud taotluses, mille tema advokaat tema nimel kuriteokahju hüvitamist käsitlevale kohtule esitas:

„(Hagejat) ründas grupp nelja isikuga, kes löid ta jõuga pikali ja seejärel jätkasid umbes 20 minuti vältel tema peksmist, kui ta maas lamas. (Hageja) kaotas ründe ajal teadvuse. Ta sai mitu silmavigastust, sealhulgas silmakoopapõhja murru, mis ulatus vasaku silma põhja, nägemisnärville väga lähedale. Tema mõlemat silma opereeriti ja vasaku silma nägemine on osaliselt kadunud. Silmalihase paigalt nihkumise tõttu on tal nüüd ka topelnägemine. (Hageja) lõualuu murdus ja hambast tuli kild välja. Tema vasakus õlas oli põrutus. Ta pidi vasakut kätt mõnda aega lingsidemes kandma ja see käsi jäi osaliselt liikumatuks. Samuti olid tal vigastused kõhu- ja rinnapiirkonnas. Ründe tulemusel kannatab (hageja) ka vaimse stressi ja ärevuse all [...]

(Hageja) kannatab praegu vasaku silma valu ja nägemise osalise kaotuse all. Mõlemas silmas on topelnägemine, eriti hommikuti pärast ärkamist. Tema vasak käsi on siiani osaliselt liikumatu. Samuti kannatab ta jätkuva vaimse stressi ja ärevuse all. Tema hambast on endiselt kild väljas [...]

Juhtumi tõttu puudus (hageja) töölt [...]

(Hageja) tööleping lõpetati ja praegu on ta töötu“².

Hageja hüvitisskeemi alusel esitatud taotlus

- 9 1. oktoobril 2015 esitas hageja kuriteokahju hüvitamist käsitlevale kohtule hüvitisskeemi alusel hüvitamistaotluse. 14. veebruaril 2019 teavitati hagejat kuriteokahju hüvitamist käsitleva kohtu otsusest (edaspidi „otsus“), millest tulenevalt määrati talle hüvitisskeemi alusel 645,65 euro suurune hüvitis (edaspidi „hüvitis“).

² Eelotsusetaotluse esitanud kohtus toimunud täiskogu menetluse käigus esitas hageja kolm arstlikku hinnangut, milles on esitatud tema vigastuste täpsemad üksikasjad. [...]

10 Otsuses oli muu hulgas märgitud järgmist:

„(Hagejale) tekitati isikukahju ja varalist kahju vägivaldse ründe ja peksmisega, mis leidis aset Dublini linnas 12. juulil 2015, mil teda tema maja ees tänaval ründas grupp isikuid, sealhulgas noorukeid, kellest mõnele esitati süüdistus eri õigusrikkumistes. Seni ei ole (hageja) hüvitist saanud.

Kuriteokahju hüvitamist käsitlev kohus on veendunud, et rahalised kulud, mille hüvitamist nõutakse, on vahetult seotud vägivallakuritegudega ja et hüvitamistaotlus vastab üldise hüvitisskeemi tingimustele [...].

Kuriteokahju hüvitamist käsitlev kohus märgib, et (hageja) ei ole nõudnud hambavigastustest tekkinud kulude hüvitamist.

Kuriteokahju hüvitamist käsitlev kohus määrab vabatahtliku hüvitise summas 645,62 eurot seoses (hageja) rahaliste kuludega, mis on otseselt seotud hagi nimetatud vägivallakuritegudega, sealhulgas dokumentaalselt tõendatud kuludega.

Kuriteokahju hüvitamist käsitlev kohus ei saa hüvitisskeemi alusel määrata hüvitist (hagejalt) ründe ajal varastatud sularaha ega muu varakahju eest.“

- 11 Kuriteokahju hüvitamist käsitleva kohtu 14. veebruari 2019. aasta kirjas puudus hüvitise detailne jaotus ja hageja advokaadid esitasid selle kohta 3. aprillil 2019 nõuetekohase päringu. 10. aprilli 2019. aasta kirjaga esitas kuriteokahju hüvitamist käsitlev kohus hageja advokaatidele hüvitise detailse jaotuse, mis oli järgmine:

<i>„Juhiloa väljavahetamise tasu</i>	<i>44,20 eurot</i>
<i>Prillide väljavahetamise tasu</i>	<i>339,00 eurot</i>
<i>Ravimid</i>	<i>28,82 eurot</i>
<i>Haigla</i>	<i>100,00 eurot</i>
<i>Sõidukulud</i>	<i>133,63 eurot</i>
<i>Kokku</i>	<i>645,65 eurot</i>

- 12 Hageja esitas kulude kohta tõendid üksnes 645,65 euro suuruses summas ja seega kajastab väljamõistetud hüvitis kogu rahaliste kulude eest esitatud nõuet. Hüvitisskeemi kohaselt piirdus hüvitis hageja rahaliste kuludega ja selle alusel ei hüvitatud mittevaralist kahju, sealhulgas valu ja kannatusi, olgugi et ta sai ründe tulemusena raskeid ja kestvaid vigastusi.

Täiskogu menetlus

- 13 Hageja tegi 2. augustil 2019 avalduse täiskogu menetluse algatamiseks, taotledes muu hulgas järgmist:
- kinnitust, et hüvitisskeem ei ole kooskõlas riigi kohustustega, mis tulenevad nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiivist 2004/80/EÜ ja/või põhiõiguste harta artiklitest 1 ja/või 3 ja/või 4 ja/või 7 ja/või 9, kuna selle alusel ei saa määrata õiglast ja asjakohast hüvitist, sest hüvitisskeemi kohaselt on välistatud mittevaralise kahju, sealhulgas valu ja kannatuste hüvitamine;
 - kinnitust, et hagejal kui kuriteoohvril, kelle õigust hüvitisele oli riik kohustatud kaitsma, on õigus saada hüvitist valu ja kannatuste eest.

RIIKLIK HÜVITISKEEM

- 14 Hüvitisskeem on vabatahtlik haldusmehhanism, mida rahastatakse iga-aastastest ja piiratud rahaeraldustest ning mille eesmärk on maksta ohvritele kuriteoga tekitatud vigastuste eest asjakohastel juhtudel hüvitist.
- 15 Selle hüvitisskeemi vajadus tekkis seetõttu, et kuriteoohvritel puudus vigastuste eest hüvitise saamiseks otstarbekas ja tõhus õiguskaitsevahend (sealhulgas tulenevalt asjaoludest, et kuriteo toimepanijaid ei pruugi olla võimalik kindlaks teha või kui nad on muus menetluses vastutavaks tunnistatud, ei pruugi neil olla kahjutasu maksmiseks piisavalt vara). 1974. aastast pärinev hüvitisskeem on ajalooliselt seotud Dublinis 1972. aasta lõpus ja 1973. aasta alguses aset leidnud terroristlike pommitamisega.
- 16 Alates 1. oktoobrist 1972 saavad füüsilised isikud, kes on saanud Iiri Vabariigi jurisdiktsioonis mõne vägivallakuriteo tõttu vigastusi, taotleda nende eest hüvitisskeemi alusel hüvitisi. Hüvitisskeemi väljatöötamisel lähtuti sellest, et see oleks mõisteta ka väheste või puudulike õigusteadmistega inimesele ja et inimene saaks iseenda nimel esitada kuriteokahju hüvitamist käsitlevale kohtule avalduse, ilma et ta peaks selleks õigusabi kasutama.
- 17 Kuriteokahju hüvitamist käsitlev kohus loodi 8. mail 1974 hüvitisskeemi haldamiseks ja avalduste menetlemiseks esimeses kohtuastmes ning see on vanem kui hüvitiste maksmise direktiiv. Hüvitisskeemi on selle loomisest saadik kaks korda muudetud: 1986. aastal (mis oli kehtiv hüvitisskeemi redaktsioon täiskogu menetluses [...]) ja 2021. aastal [...].
- 18 Hüvitisskeemi punkti 1 kohaselt võib hüvitist maksta seoses isikukahjuga, „kui kahju tuleneb vahetult vägivallakuriteost [...]“. Algses sõnastuses nähti hüvitisskeemiga ette ka mittevaralise kahju, sealhulgas valu ja kannatuste hüvitamine, kuid 1986. aastal jäeti see välja, kuna suure majanduslanguse perioodil pani see riigi rahalistele ressurssidele suure koorma.

- 19 1986. aasta muudatuste kohaselt võimaldas hüvitisskeem maksta ohvrile vabatahtlikku [(*ex gratia*)] hüvitist. Konkreetsemalt oli selle lõikes 6 sätestatud, et kuriteokahju hüvitamist käsitlev kohus määrab hüvitise 1995. aasta tsiviilvastutuse seaduse (kehtivas redaktsioonis) alusel lähtuvalt kahjust, kuid hüvitisi ei maksta:
- (a) hoiatava või karistusliku hüvitisena või hüvitisena hingeliste üleelamiste eest;
 - (b) seksuaalkuriteo ohvrile sündinud lapse ülalpidamiseks;
 - (c) oodatava eluea kaotuse või vähenemise eest;
 - (d) ohvri surma korral ohvri pärandi suurendamiseks või
 - (e) 1. aprillil 1986. aastal või pärast seda tekitatud kahjude puhul valu ja kannatuste eest. (Eelotsusetaotluse esitanud kohtu allakriipsutus)
- 20 Hüvitisskeemi kohaselt ei ole kehtestatud selle alusel makstavale hüvitisele ülempiiri. Hüvitisskeemi alusel ei saa välja mõista kohtukulusid.
- 21 Põhivaidlus täiskogu menetluses on seotud keeldumisega maksta kahjuhüvitist ohvri valu ja kannatuste eest ning selle vastavusega hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõikele 2.

ÕIGUSLIK RAAMISTIK

Euroopa Liidu õigus

Hüvitiste maksmise direktiiv

- 22 Hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõike 2 kohaselt peavad liikmesriigid kaitsma tahtlike vägivallakuritegude ohvrite õigusi nii riigisisestes kui ka piiriülestes olukordades, pakkudes „õiglas[t] ja asjakohas[t] hüvitis[t]“, ja see on sõnastatud järgmiselt:

„Kõik liikmesriigid tagavad, et nende siseriiklikes eeskirjades nähakse ette nende territooriumil sooritatud tahtlike vägivallakuritegude ohvrite hüvitisskeem, mis tagab ohvritele õiglase ja asjakohase hüvitise.“

- 23 Hüvitiste maksmise direktiivi põhjendustes on direktiivi eesmärgid kirjeldatud järgmiselt:

„(1) Euroopa Ühenduse üks eesmärke on isikute ja teenuste vaba liikumise takistuste kõrvaldamine liikmesriikide vahel.“

(3) Euroopa Ülemkogu esitas oma Tampere kohtumisel 15. ja 16. oktoobril 1999 üleskutse kuriteoohvrite kaitse miinimumstandardite koostamiseks, eelkõige

seoses õiguskaitse kättesaadavusega kuriteoohvritele ja nende õigusega kahjude, sealhulgas kohtukulude, hüvitamisele. [...]

(6) Euroopa Liidu kuriteoohvritel peaks olema õigus õiglasele ja asjakohasele hüvitisele neile osaks langenud kahju eest olenemata sellest, kus Euroopa Ühenduse piires kuritegu toime pandi.

(7) Käesoleva direktiiviga luuakse koostöösüsteem, et hõlbustada kuriteoohvritele hüvitise kättesaadavust piiriülestel juhtudel, mis peaks toimima liikmesriikide territooriumil sooritatud tahtlike vägivallakuritegude ohvrite hüvitisskeemide alusel. Seepärast tuleks kõigis liikmesriikides kehtestada hüvitismehhanism. [...]

(10) Kuriteoohvritel ei õnnestu sageli õiguserikkujalt hüvitist saada, kuna õiguserikkujal võivad puududa vajalikud vahendid kahju käsitleva kohtuotsuse täitmiseks või seetõttu, et õiguserikkujat ei suudeta kindlaks teha või kohtu alla anda.“

Liidu kohtupraktika

- 24 Euroopa Kohus ei ole hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõiget 2 eriti käsitlenud. Ehkki üheski senises kohtuasjas ei käsitleta otse ja sõnaselgelt täiskogu menetluses oleva kohtuasja peamist küsimust ehk seda, kas ja kui suurt hüvist tuleb maksta varalise ja isikukahju, sealhulgas valu ja kannatuste korral, saab kasulikke suuniseid Euroopa Kohtu hiljutisest kohtuotsusest BV.

Õiglase ja asjakohase hüvitis

- 25 Kohtuasjas BV küsis eelotsusetaotluse esitanud kohus muu hulgas seda, kas Itaalia hüvitisskeemi alusel seksuaalvägivalla ohvritele makstavat kindlasummalist 4800 euro suurust hüvitist saab pidada „õiglaseks ja asjakohaseks“ hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõike 2 tähenduses.
- 26 Euroopa Kohus leidis, et ehkki hüvitiste maksmise direktiiv ei keela kindlasummaliste hüvitiste maksmist, ei näi 4800 euro suurune kindel summa vastavat „õiglasele ja asjakohasele hüvitisele“ artikli 12 lõike 2 tähenduses. Sellele otsusele jõudmisel sõnastas Euroopa Kohus järgmised põhimõtted:

i. Liikmesriikidel on kaalutlusruum seoses makstava hüvitise suuruse ja sellise hüvitise kindlaksmääramisega (punktid 58 ja 61).

ii. Hüvitist peab maksuma selle liikmesriigi pädev asutus, kelle territooriumil kuritegu toime pandi, riigisisese hüvitisskeemi kaudu, „mille rahaline elujõulisus on vaja tagada, et kõigile [...] tahtlike vägivallakuritegude ohvritele oleks tagatud õiglase ja asjakohase hüvitis“ (punkt 59).

iii. „Õiglase ja asjakohase hüvitis“ hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõike 2 tähenduses ei pea tingimata vastama kahjutasule, mida võidakse

- välja mõista selle kuriteo toimepanijalt. Nimetatud hüvitis ei pea „tingimata tagama kuriteoohvrile tekitatud varalise ja mittevaralise kahju täielikku hüvitamist“ (punkt 60).
- 27 Samuti sõnastas Euroopa Kohus hüvitiste [direktiivi] artikli 12 lõike 2 tõlgendamiseks järgmised asjakohased elemendid, mida liikmesriigid peavad arvesse võtma tagamaks, et tahtlike vägivallakuritegude ohvritele määratakse „õiglane ja asjakohane“ hüvitis:
- i liikmesriik ületaks hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõikega 2 antud kaalutlusruumi piire, „kui tema riigisisised õigusnormid näeksid ette tahtlike vägivallakuritegude ohvritele sellise hüvitise maksmise, mis on puhtalt sümboolne või ilmselgelt ebapiisav, arvestades toimepandud kuriteo tagajärgede raskust ohvritele“ (punkt 63 – eelotsusetaotluse esitanud kohtu allakriipsutus).
 - ii hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõike 2 alusel kuriteoohvritele makstav hüvitis „[kujutab] endast panust nende kantud varalise ja mittevaralise kahju hüvitamisse“ (punkt 64 – eelotsusetaotluse esitanud kohtu allakriipsutus).
 - iii panust varalise ja mittevaralise kahju hüvitamisse „võib pidada „õiglaseks ja asjakohaseks“, kui see piisaval määral kompenseerib neile tekitatud kannatusi“ (punkt 64 – eelotsusetaotluse esitanud kohtu allakriipsutus).
 - iv Hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõikes 2 ei välistata kindlasummalise hüvitise maksmist, kui see summa võib erineda „sõltuvalt kannatatud vägivalla laadist“, et vältida olukorda, kus hüvitis osutub „ilmselgelt ebapiisavaks“ (punktid 65 ja 66).
 - v Kindlasummalist hüvitist ei saa pidada „õiglaseks ja asjakohaseks“, kui sellega ei võeta arvesse toimepandud kuriteo „tagajärgede raskust“ ohvritele (punkt 69).
 - vi Hüvitis peab kujutama endast „piisavat panust varalise ja mittevaralise kahju hüvitamisse“ (punkt 69 – eelotsusetaotluse esitanud kohtu allakriipsutus).
- 28 Kohtuasjas BV märkis kohtujurist, et selle direktiivi alusel makstavatele hüvitistele kehtivad teised põhjused ja loogika võrreldes riigisiseste lepinguvälist vastutust käsitlevate õigusnormidega. Riigisiseste lepinguvälist vastutust käsitlevate õigusnormide kohaselt peab kuriteo toimepanija selle üldjuhul täielikult hüvitama või heastama ning määratav summa peab nii lähedalt kui võimalik peegeldama kannatanule tekitatud kahju ja vigastuste täielikku hüvitamist. Kuid hüvitiste maksmise direktiivi alusel määratava hüvitise loogika on pigem niisugune, et kuriteoohvritele antakse (üldiselt) avalikest vahenditest

(rahalist) abi, mille alus ei ole mingisuguses liikmesriikide ametiasutuste tegevuse puuduses.

- 29 Samuti märkis kohtujurist kohtuasjas BV, et ehkki nõue, mille kohaselt peab hüvitis olema „õiglane ja asjakohane“, seab piirangu liikmesriikide kaalutlusruumile, on see piirang sellegipoolest märkimist väärivalt kerge. Seetõttu annab hüvitiste maksmise direktiiv liikmesriikidele kahtlemata teatava kaalutlusõiguse oma hüvitisskeemide sõnastamises. Kuid käesolevas kohtuasjas küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, kas liikmesriikidel on pädevus piirata oma hüvitisskeemi kohaldamisala tahtlike vägivallakuritegude ohvrite puhul nii, et selle alusel on täielikult välistatud hüvitise maksmine mittevaralise kahju, sealhulgas valu ja kannatuste eest.

Mittevaraline kahju

- 30 Kohtuotsuses BV ei täpsustanud Euroopa Liidu Kohus, millist kahju saab pidada „mittevaraliseks“. Näib, et hüvitiste maksmise direktiivi kontekstis ei ole Euroopa Liidu Kohus seda teinud tänini.
- 31 Euroopa Liidu Kohus on veidi käsitlenud terminit „mittevaraline“ kahju sellistes kohtuasjades, milles taotletakse kahju hüvitamist ELTL artikli 340 ja andmekaitse kontekstis.
- 32 Kohtuasjas Euroopa Liit, keda esindab Euroopa Liidu Kohus, vs. Kendrion NV (kohtuasi C-150/17, ECLI:EU:C:2018:612), mis puudutas kahjuhüvitise taotlemist ELTL artikli 340 alusel, käsitles kohtujurist oma ettepaneku leheküljel 12 veidi mittevaralise kahju mõistet. Punktis 105 jj märkis kohtujurist:

„105.ELTL artikli 340 alusel hüvitamise eesmärk on võimalikult suures ulatuses taastada kahjukannatanu varad nii, nagu need olid enne ELi institutsiooni õigusvastast käitumist.

Seepärast tuleb varaline kahju, mis on selle käitumise otsene tagajärg, harilikult hüvitada selle kahjuga võrduva summa maksmise teel.

106. Mittevaralise või mitterahalise kahju korral on see aga võimatu. Enamikus õigussüsteemides tähendab „mittevaraline“ kahju niisugust liiki kahju, mis ei ole materiaalne ja millele ei ole lihtne majanduslikku väärtust omistada, sest rangelt võttes ei ole sellel turuväärtust. Tüüpilised niisuguse kahju näited on valu ja kannatus, hingeline valu, elukvaliteedi või suhete halvenemine. Sisuliselt hõlmab see füüsiliste ja/või psüühiliste kannatuste eri vorme. [...]

108. Kui varalist (ja mittesümboolset) hüvitist peetakse ühel või teisel juhul kõige asjakohasemaks heastamise vormiks, ei ole väljamõistetavat summat lihtne kindlaks määrata. Sellise juhtumi suhtes pädevad kohtud peavad prognoosima summa, mis piisavalt kajastab kannataja kantud kahju ja samal ajal ei karistaks õigusvastaselt käitunut asjakohatult. Ilmsete või

üldtunnustatud majanduslike mõõdupuude puududes võivad kohtud juhendada vaid üldpõhimõtetest, näiteks õiglus, õiglane õigusemõistmine ja proportsionaalsus ühelt poolt ning ettearvatavus, õiguskindlus ja võrdne kohtlemine teiselt poolt.

109. Seega on paratamatu, et mittevaralise kahju tuvastamisel, selle piisavaks hüvitamiseks parimate vahendite kindlakstegemisel ja asjakohastel puhkudel väljamõistetava rahasumma väljaarvutamisel on kohtutel avar kaalutlusruum.“

- 33 Kohtuotsuses *UI vs. Österreichische Post AG*, C-300/21, tegi Euroopa Kohus esimest korda otsuse, mis puudutas mittevaralist kahju Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta määruse (EL) 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta (edaspidi „isikuandmete kaitse üldmäärus“) artikli 82 kontekstis. Euroopa Kohus märkis, et isikuandmete kaitse üldmäärus ei sisalda sätet, mille eesmärk oleks määratleda selle kahju hindamist reguleerivad õigusnormid, mida andmesubjekt võib nõuda. Seega, kuna valdkonnas puuduvad liidu õigusnormid, siis tuleb iga liikmesriigi õiguskorras kehtestada menetlusnormid sellistele hagidele ja eelkõige kriteeriumid, mis võimaldavad kindlaks määrata selle raames makstava hüvitise ulatuse, tingimusel et järgitakse võrdväärsuse ja tõhususe põhimõtet. Kohtuotsuses *VB vs. Natsionalna agentsia za prihodite* (kohtuasi C-340/21, ECLI:EU:C:2023:986) kinnitas Euroopa Kohus, et mõiste „mittevaraline kahju“ hõlmab olukorda, kus andmesubjektil on õigustatud hirm, et kolmandad isikud võivad tema isikuandmeid tulevikus levitada või kuritarvitada.
- 34 20. aprillil 2009 esitas komisjon Euroopa Parlamendile, nõukogule ning Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele aruande hüvitiste maksmise direktiivi kohaldamise kohta. Aruanne sisaldas hüvitiste maksmise direktiivi liikmesriikides rakendamise toonast seisuga käsitletud uuringu tulemusi ja hõlmas ajavahemikku 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008. Aruandes oli muu hulgas märgitud, et valdav enamik liikmesriike võimaldavad oma skeemides hüvitiste maksmist nii isikukahju kui ka surma puhul ning et enamiku kohaselt makstakse hüvitist ka haiguste ja vaimsete kannatuste eest. Aruandes järelitati, et riiklikud hüvitisskeemid pakuvad ohvritele õiglast ja asjakohast hüvitist ning et liikmesriigid täidavad nõudeid olulisel määral.

Riigisisene õigus

Riigisisesed õigusnormid

- 35 Hüvitisskeem ei ole seadusjõuga akt. Tegemist on haldusmenetlusega, mille alusel saavad kuriteoohvrid riigilt hüvitist taotleda. On selge, et see kehtestati enne hüvitiste maksmise direktiivi.

Riigisisene kohtupraktika*Asjakohane riigisisene kohtupraktika selle kohta, kas hüvitiste maksmise direktiiv annab õiguse hüvitisele valu ja kannatuste eest*

- 36 Iirimaa Court of Appeal (apellatsioonikohus) käsitles Euroopa Kohtu otsust BV mingil määral kohtuotsuses Doyle vs. The Criminal Injuries Compensation Tribunal jt ja Kelly vs. The Criminal Injuries Compensation Tribunal jt [2020] IECA 342 (edaspidi „kohtuotsus Doyle/Kelly”). Hagejad vaidlustasid hüvitisskeemi mitmel põhjusel ja väitsid muu hulgas, et valu ja kannatuste hüvitamise välistamine rikub hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõiget 2.
- 37 Hagejad väitsid, et kohtud peavad lähtuma võrdväärsuse ja tõhususe põhimõttest ning et Euroopa Kohtu otsus BV kohustab neid tagama, et „arvestatud on [tahtliku kuriteo] ohvritele tekitatud kahju tagajärgede raskust“, milleks neil peab olema pädevus määrata hüvitist ka mittevaralise kahju eest. Kostjad väitsid, et Euroopa Kohtu järeldusi „õiglase ja asjakohase“ hüvitise kohta (punktides 58 ja 61) tuleb tõlgendada Itaalia hüvitisskeemi, mis nägi ette kindlasummalised hüvitised, kontekstis. Iirimaa hüvitisskeemil seevastu puudub ülempiir ja väljamakseid võib teha mitmesuguste rahaliste kulude, sealhulgas saamatajäänud tulu eest.
- 38 Punktis 69 kinnitas Court of Appeal (apellatsioonikohus), et „ei ole enam kahtlust, et [hüvitiste maksmise] direktiiv annab [tahtlike vägivallakuritegude ohvritele] tõepoolest liidu tasandil õiguse saada riigilt hüvitist“.
- 39 Tulenevalt Euroopa Kohtu „olulisest täpsustusest“ seoses hüvitiste maksmise direktiivi kohaldamisalaga ja selles sisalduva kinnitusega, et liidu õigus annab õiguse hüvitisele, [...] märkis [kohtunik], et muu hulgas tuleb võtta arvesse selle õiguse ulatust või kohaldamisala ja „eelkõige seda, et Iiri hüvitisskeemis on välistatud hüvitiste maksmise valu ja kannatuste eest [...]“.
- 40 Court of Appeal (apellatsioonikohus) märkis, et kohtuotsuses BV leidis kommentaare, mis toetasid nii hagejate kui ka kostjate seisukohti. Pigem kostjate seisukohti eelistavad kommentaarid võeti kokku järgmiselt (punktis 129):

„Kohtuotsuses olevad viited liikmesriikidele antud kaalutlusruumile, vajadusele tagada liikmesriikide skeemide majanduslik elujõulisus, asjaolule, et hüvitis ei pea olema sama suur kui see, mida nõutakse kuriteo toimepanijalt, sellele, et keelatud on puhtalt sümboolne või ilmselgelt ebapiisav [hüvitis], ning kindlasummalist hüvitamist sisaldavate skeemide põhimõttelisele lubamisele näivad kõik toetavat riigi seisukohta.“

- 41 Hagejate seisukohaga seoses märkis Court of Appeal (apellatsioonikohus) ära kohtuotsuses BV sisalduvad „korduvad viited“ nii varalisele kui ka mittevaralisele kahjule ning tões (punktis 129):

„Siiski võib selgeid ja korduvaid viiteid nii „mittevaralisele“ kui ka varalisele kahjule tõlgendada toetusena hagejate seisukohale, et hüvitist valu ja kannatuste eest ei saa juba eos täielikult välistada.“

- 42 Punktis 129 leidis Court of Appeal (apellatsioonikohus):

„Olen seisukohal, et kohtuasi BV annab palju suuniseid selle kohta, mida kujutab endast „õiglane ja asjakohane“ hüvitis, kuid selles ei ole kindlalt öeldud, kas liikmesriik peab hüvitama valu ja kannatusi.“ (Eelotsusetaotluse esitanud kohtu allakriipsutus)

- 43 Court of Appeal (apellatsioonikohus) leidis, et otsustamaks, kas hüvitisskeemi alusel tuleb maksta hüvitist nii varalise kui ka mittevaralise kahju eest, võib liri kohus olla sunnitud esitama eelotsusetaotluse, kuid ta ei olnud valmis selles kohtuasjas eelotsusetaotlust esitama, muu hulgas põhjusel, et see oleks enneaegne.

Asjakohane riigisisene kohtupraktika mittevaralise kahju kohta

- 44 Iiri õiguses ei ole määratletud, millist kahju peab tahtliku vägivallakuriteo ohver kandma, et see kujutaks endast „mittevaralist“ kahju. See ei ole üllatav, arvestades et hüvitisskeem ei näe sellise kahju hüvitamist ette. Olgu siiski märgitud, et Iirimaa Circuit Court (regionaalne kohus) on viimasel ajal andmekaitse kontekstis mõnevõrra arutlenud „mittevaralise“ kahju kohaldamisala üle.

- 45 Kohtuotsuses Kaminski vs. Ballymaguire Foods Limited [2023] IECC 5 [...] leidis [kohtunik], et asjaolu, et kostja rikkus 2018. aasta andmekaitseaduse § 117 ja/või isikuandmete kaitse üldmäärust, tekitas hagejale suuri kannatusi seoses häbi ja unetusega ning et viimasel on õigus saada hüvitist mittevaralise kahju eest. Kohus loetles muu hulgas järgmisi asjaolusid, mida võidakse mittevaralise kahju hindamisel tõenäoliselt arvesse võtta.

„Mittevaralise kahju nõude esitamisel puudub minimaalne nõutav raskusaste. Samas ei hõlma mittevaralise kahju hüvitis „üksnes pahameelt“.

Andmekaitsealase rikkumise ja tekkinud kahju vahel peab olema seos.

Kui kahju on mittevaraline, peab see olema tõeline, mitte oletatav.

Kahju tuleb tõendada. Tõendusmaterjali esitamine on tungivalt soovitatav. Seetõttu on näiteks stressi ja ärevusega seotud kahjunõude puhul soovitatav esitada sõltumatud tõendid, näiteks psühholoogi aruanne või meditsiinilised tõendid [...]“.

Asjaomane liikmesriigi kohtupraktika selle kohta, milline on valu ja kannatuste eest makstava hüvitise funktsioon ja kuidas seda hinnata

- 46 Supreme Court (Iirimaa kõrgeim kohus) käsitles valu ja kannatuste eest makstava mittevaralise kahju hüvitise funktsiooni kohtuotsuses *Sinnott vs. Quinnsworth* [1984] ILRM 523, kus ülemkohtunik märkis järgmist (punktis 531):

„Mittevaralise kahju hüvitise maksmise eesmärk on pakkuda õiglast ja mõistlikku rahalist hüvitist valu, kannatuste, ebamugavuse ja elunaudingute kaotamise eest, mida vigastus on hagejale põhjustanud ja põhjustab edaspidi.“

- 47 Aruteludokumendis „Kuriteoohvritele hüvitise maksmine“ [...] märgib õigusreformi komisjon, et mis tahes kuriteo ohver võib esitada teda väidetavalt vigastanud isiku peale tsiviilõigusliku kaebuse, kuna kuritegu kujutab endast tavaliselt ka deliktiõiguslikku rikkumist, näiteks tekib tsiviilvastutus ründe ja peksmise eest.

- 48 Seoses kuriteo toimepanijalt väljamõistetava hüvitise hindamisega leidis Court of Criminal Appeal (kriminaalasjade apellatsioonikohus) otsuses *The People (DPP) vs. Lyons* [2014] IECCA 27:

„On peaaegu iseenesestmõistetav, et isik, kes kuriteoga tekitab teisele inimesele vigastuse või kahju, vastutab eraldi ja eraldiseisvalt täiel määral ka tsiviilkorras. Tegemist on süüdimõistetu tsiviilvastutusega, mis ei sõltu kriminaalvastutusest.“

- 49 Kui hoiatava kahjuhüvitise võimalus välja jätta, tuginetakse selle kindlaksmääramisel, kui suur on kuriteo toimepanija makstav hüvitis deliktiõigusliku vastutuse puhul, tõenäoliselt kohtunõukogu 2021. aastal kehtestatud isikukahju suunistele, milles on eri liiki isikukahju puhul loetletud kahjuhüvitiste määrad, mille väljamõistmine võiks nõukogu hinnangul olla aus ja õiglane.

- 50 Kohtuotsuses riigi peaprokurör vs. Stephen Duffy [2023] IESC 1 tõstis Supreme Court (Iirimaa kõrgeim kohus) esile kohtuotsuse BV tähtsust ja märkis punktis 67:

„[Euroopa] Kohus märkis ühtlasi, et kuriteoohvritele makstav „õiglane ja asjakohane“ hüvitis ei pea tingimata olema sama suur kui summa, mis võidakse õigusrikkujalt täie hüvitisena välja mõista. Pigem on see panus varalise ja mittevaralise kahju hüvitamisse. Samuti on riikidel õigus tagada oma skeemide majanduslik elujõulisus. Samas peab väljamõistetud hüvitis arvestama toimepandud kuriteo tagajärgede raskust ohvritele ning see ei tohi olla „puhtalt sümboolne või ilmselgelt ebapiisav“.

EUROOPA KOHTULE EELOTSUSETAOTLUSE ESITAMISE VAJADUS

- 51 Eeltoodut arvestades leiab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et vajab täpsustamist, kas hüvitiste maksmise direktiiv nõuab, et liikmesriigid peavad maksma ohvritele hüvitist nii varalise kui ka mittevaralise kahju eest. Kas „asjakohased elemendid“, mille Euroopa Kohus määras kindlaks kohtuotsuses BV, kujutavad endast vajalikku miinimumtasest selleks, et hüvitisskeem võimaldaks tahtliku kuriteo ohvrile „õiglast ja asjakohast“ hüvitist artikli 12 lõike 2 tähenduses?
- 52 Kui vastus on jaatav, siis eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul vajab täpsustamist ka see, millised kahju liigid kuuluvad „mittevaralise kahju“ alla ja kas see hõlmab konkreetsemalt ka ohvri „valu ja kannatusi“. Lühidalt öeldes, kas liikmesriigid peavad võimaldama valu ja kannatuste eest mingitki hüvitist?
- 53 Viimaks nähtub kohtuotsusest BV selgelt, et „õiglane ja asjakohane hüvitis“ hüvitiste maksmise direktiivi tähenduses ei pea tingimata vastama kahjutasule, mida võidakse isikukahju suuniste alusel välja mõista selle kuriteo toimepanijalt. Siiski vajab eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul täpsustamist see, kuidas seostuvad ühelt poolt täielik hüvitis (ehk kahjutasu, mis tõenäoliselt mõistetakse ohvri kasuks välja kuriteo toimepanijalt) ning teiselt poolt „õiglane ja asjakohane hüvitis“ hüvitiste maksmise direktiivi tähenduses.

EELOTSUSETAOTLUSE PÕHJENDUSED

- 54 Kõik eelotsusetaotluse esitanud kohtu menetluses osalejad leiavad, et täiskogu menetluses kerkinud eespool nimetatud probleemide lahendamiseks vajab eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtu abi hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõike 2 tõlgendamisel.
- 55 Eelotsusetaotluse esitanud kohus nõustub, et pärast Euroopa Kohtu otsust BV vajab täpsustamist, kas hüvitisskeem, mille kohaselt on keelatud hüvitise maksmine valu ja kannatuste eest muudes kui surmaga lõppenud asjades, on vastuolus riigi kohustustega, mis tulenevad hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõikest 2, ja kui see nii on, siis millistest kriteeriumidest peab eelotsusetaotluse esitanud kohus lähtuma „valu ja kannatuste“ eest makstava kahjuhüvitise väljaselgitamisel.
- 56 Eelotsusetaotluse esitanud kohtule on antud teada, et Iirimaa High Courti (kõrge kohus) menetluses on umbes 17 eraldiseisvat kohtuasja, milles on tõstatatud seesama küsimus. Abi, mida Euroopa Kohus võib käesolevas menetluses anda, aitab neid kohtuasju lahendada.
- 57 Täiskogu menetluses kerkinud eespool nimetatud probleemide lahendamiseks vajab eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtu abi hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõike 2 tõlgendamisel ja alltoodud konkreetsetele küsimustele vastamisel.

EELOTSUSE KÜSIMUSED

1. Kas direktiivi 2004/80/EÜ (edaspidi „hüvitiste maksmise direktiiv“) artikli 12 lõikes 2 liikmesriikidele pandud kohustus tagada tahtlike vägivallakuritegude ohvritele „õiglane ja asjakohane hüvitis“ nõuab ohvrile hüvitise maksmist nii varalise kui ka mittevaralise kahju eest kohtuotsuse Presidenza del Consiglio dei Ministri vs. BV (edaspidi „kohtuotsus BV“) (kohtuasi C[-]129/19, EU:C:2020:566) tähenduses?
2. Kui vastus esimesele küsimusele on jaatav, siis millised kahju vormid kuuluvad „mittevaralise kahju“ alla?
3. Kas konkreetselt ohvri „valu ja kannatused“ kuuluvad „mittevaralise kahju“ alla?
4. Kui vastus esimesele ja kolmandale küsimusele on jaatav, siis milline peaks olema seos ohvrile hüvitiste maksmise direktiivi alusel makstava „õiglase ja asjakohase hüvitise“ ning deliktiõigusliku kahjuhüvitise vahel, mis mõistetakse ohvri kasuks välja asjaomaselt kuriteo toimepanijalt kui kahju tekitajalt, arvestades et liikmesriigid peavad tagama oma skeemide majandusliku elujõulisuse?
5. Kas tahtlike vägivallakuritegude ohvritele hüvitise maksmiseks kuriteoga tekitatud isikukahju hüvitamise skeemi (edaspidi „hüvitisskeem“) alusel ette nähtavat hüvitist võib käsitada sellisena, mis tagab „ohvritele õiglase ja asjakohase hüvitise“ hüvitiste maksmise direktiivi artikli 12 lõike 2 alusel, kui ohvrile määratakse raske silmavigastuse eest, mille tagajärg on püsiv nägemiskahjustus, hüvitiseks 645,65 eurot?

EELOTSUSETAOTLUSE ESITANUD KOHTU SEISUKOHT

- 58 Euroopa Kohtu soovitusel liikmesriikide kohtutele eelotsuse taotlemiseks (2019/C 380/01) on märgitud, et eelotsusetaotluse esitanud kohus võib märkida lühidalt oma seisukoha esitatud eelotsuse küsimustele antava vastuse suhtes, sest see seisukoht võib Euroopa Kohtule tarvilik olla.
- 59 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu seisukoht esimeses kuni kolmandas küsimuses tõstatatud teemadel on järgmine:

Euroopa Kohtu kolm sõnaselget viidet (kohtuotsuse BV punktides 60, 64 ja 69) sellele, et „õiglane ja asjakohane hüvitis“ hõlmab lisaks „varalisele kahjule“ „mittevaralist kahju“, annavad selgesti mõista, et hüvitist „mittevaralise kahju“ eest ei saa täielikult välistada.

Mittevaraline kahju on olemuselt lahutamatu „valust ja kannatustest“, mille puhul mittevaralise kahju hüvitise eesmärk on kujutada endast õiglast ja mõistlikku rahalist hüvitist.

Peale selle märkis Euroopa Kohus kohtuotsuse BV punktis 64, et ohvritele makstav hüvitis kujutab endast „panust nende kantud varalise ja mittevaralise kahju hüvitamisse“. Seejärel märkis Euroopa Kohus, et sellist panust võib pidada „õiglaseks ja asjakohaseks“, kui see piisaval määral kompenseerib ohvritele tekitatud „kannatusi“. Ka viitest „kannatustele“ võib selgelt välja lugeda, et „valu ja kannatuste“ eest tuleb vähemalt mingil määral hüvitist maksta.

Viimaks on raske näha, kuidas saab öelda, et hüvitis võtab arvesse „tagajärgede raskust“ ohvritele (kohtuotsuse BV punktides 63 ja 69), kui hüvitis „valu ja kannatuste“ eest on täielikult välistatud.

Seega peab ohvrile makstav hüvitis hõlmama mingitki panust seoses „valu ja kannatustega“, et see oleks „õiglane ja asjakohane hüvitis“ artikli 12 lõike 2 mõistes.

22. märts 2024